

ÚJ RHOPALOCERA FAJ ELŐFORDULÁSA A BAKONYBAN
(LIBYTHEA CELTIS LAICH)

DIETZEL GYULA
Herend

ABSTRACT: *New Rhopalocera species in the Bakony Mountains (Libythea celtis LAICH)* – In 1986, from the South Bakony range, turn up anew Rhopalocera species, the *Libythea celtis* LAICH. After WW. II. the *celtis* began to expand to north- and north-westward, but in last 25 years was stucked. 28th June at Mt. Miklóspál, the author captured one male exemplare. In this zoogeographical range of the Bakony, this is the first data. The text of this report, it's treating circumstances of capturing and a short history of this palaearctic *Libytheidae*.

A Bakony rendszeres lepidopterológiai kutatása 1986-ban újabb – és had tegyem hozzá: nem várt – eredményt hozott. 1986. június 28-án a Bándtól délre, a Miklós Pál-hegy lankáján a Szentgyörgy-rét egyik tisztásán a *Libythea celtis* egy hím példányát fogtam, mely adat a Bakony területére nézve új.

A *Libythea celtis* elterjedése 3 állatföldrajzi területet ölel fel. Kb. 800–1000 km szélességben Portugáliától Japánig húzódik areájának sávja. Így a Palearktikus, az Orientális és az Indoausztrál régió Rhopalocera faunájának egyaránt tagja. Általában a sík és dombvidék lakója, de nem ritkán vertikálisan is 1800–2000 m-ig felhatol. Ugyanakkor a magasabb hegyvonulatok északi oldalainak klímája már nem alkalmas továbbterjeszkedésre. A Pireneusokon még átjutott, de tartós megtelepedésére nem volt tapasztalat. (J. Gomez és E. F. Vidal közlései 1986) Az Alpok vidékén csak a dél–észak irányú völgyekben mutatkozik, a vízválasztók északi oldalán már nem találták. A Duna-medencében sem éri el a Kárpátok koszorúját, a Felvidéken Párkány és Kováčov északi elterjedésének határa (K. HRUBY 1963). Itt természetesen kivételt képez az Al-Duna vidéke, ahol a Domogled és az Allion hegység rendkívül kedvező klímája révén a Déli-Kárpátok egyes tagjain rendszeresen előfordul.

Eghajlatigényére tehát leginkább a szubmediterrán paraméterek a jellemzőek, annak ellenére, hogy észak–északnyugati irányú kitérése alatt és az az utáni években bizonyos fokú „megedződési” folyamat volt tapasztalható. A nyugatpalearktikus populáció részére ugyanakkor a szárazabb, trópusi éghajlat sem látszik alkalmasnak, mert Észak-Afrikában csak a Nagy-Sirte-öböltől nyugatra Oránig terjedt el, ahol a klimatikus viszonyokat már kevésbé befolyásolja a száraz, trópusi szaharai hatás. Érdekes, hogy kiváló szárnyizomzatú faj léteire sem volt képes sem Korzika sem Szardínia szigetén megtelepedni (F. HARTIG 1983).

A már említett elterjedési sáv a Kaukázust délről a Himaláját viszont már északról kerüli meg, ami azt bizonyítja, hogy a faj Közép-Ázsiától keletre lényegesen toleránsabb, amit az is bizonyít, hogy egy délre szakadt szigetpopulációja él az indiai félsziget déli negyedében és Ceylon szigetén. Ez a populáció subspecifikusan a legelkülönültebb, a ssp. *sophene*. Hiányzik Indokínából, repül a Japán szigeteken (ssp. *celtoides*) és Dél-Koreában.

A régebbi hazai irodalom, – FRH, Abafi–Aigner, – a Magyar–Horvát tengerpartot jelöli meg faunaterületünkön való előfordulásként, mely megállapítás a Fruska-gorai refugiumszerű felbukkanását leszámítva egészen 1945-ig tartotta magát. Erdős József hazai lepidopterológus kalocsai észlelése volt az első adat, amely arra engedett következtetni, hogy a *celtis* kimozdult korábbi areájából. Ez idő tájt még tápnövényével összefüggésben nem merültek fel problémák, Kalocsán ugyanis a *Celtis australis* (ostorfa) viszonylag bőven volt található.

A további észlelések, (Kaposvár: Nattán M.) majd a fogott bizonyító példányok, (Budai-hegyek: Neugebauer) Nagyszál (Gaál) már felvetették a tápnövénykérdést, hiszen olykor még a közelben sem volt található az ostorfa. Miután ex larva példányok is hálába kerültek, a korábbi időszak kézenfekvőnek látszó magyarázatát, – miszerint a Dél-Dunántúlon átvonuló bolgár csapatok gépkocsialcázó gallyakkal hurcolták volna be a hernyót, vagy a bábót, – természetesen el kellett vetni. A *Celtis australis* hiányát kényszerhelyzetben pótolhatja ugyan a *Celtis occidentalis*, de mi van akkor, ha a kérdéses lelőhelyek tájé-

kán egyik sem tenyészik? Pedig ekkor már tömeges felbukkanásáról is hírt adtak (Kosdi-erdő!). Számításba jött a szil, a kökény, az eper, de ezek a feltevések azóta sem kaptak érdemben sem cáfolatot, sem tenyésztési kísérletek folyamán igazolható helybenhagyást.

A faj kitérés irányát tekintve akkor a herkulesfürdői és a boszniai bázist tartották számon, mint kiindulási lehetőséget, közbeeső és egy ideig stagnáló biotópoknak pedig a Fruska-Gorát. Ezek a depók tették volna tehát lehetővé a fajnak, hogy pótdajka tápnövényhez szoktassa későbbi generációit, amelyeknek északi irányú továbbterjedése már ilyen gondot nem, vagy alig okozott. Az Alpok populációja pedig a Bosznia–Szlovénia–Juliai Alpok – Karawankák vándorlási irányát követve alakult ki. Olasz lepidopterológusok adatai szerint ez a nézet biztonsággal cáfolható, ugyanis a fokozatos terjeszkedés a Pó-síkságon át az Aosta–Locarno–Adamello csoport – Bolzano vonalat ott érte el és mintegy másfél évtizede megrekedt. A celtis beszivárgása Dél-Dunántúlra innen is elképzelhető lett volna, mivel itt a kitérés már az 1930-as évek derekán megindult, tehát az akklimatizálódásra több ideje volt a fajnak. Délnyugat Magyarországból viszont nincsenek adataink, tehát az északolasi és az északolasi populáció még nem találkozott.

Hazai vonatkozásban nem tartom megnyugtatónak azt a jelenleg fenntartott véleményt, hogy jó röpképessége lehetővé teszi a fajnak a két *Celtis* faj felkeresését az utódnevelés érdekében.

Az 1962-ben megindított „A Bakony természeti képe” kutatási program eddigi feltáró munkája nem eredményezte a *Libythea celtis* kimutatását a kérdéses területről. Nem volt ez különösebben meglepő, egyrészt a Bakony viszonylag hűvös és gyakran szélsőséges klímája, másrészt a celtis terjedésében Európaszerte egyébként is beállott szünet ismeretében. A Keszthelyi-hegység és a Balaton-felvidék azonban éghajlatát tekintve már alkalmasabbnak látszik a faj megtelepedésére. Legjobb tudomásom szerint azonban az állatföldrajzi értelemben vett Bakony területéről eddig nem volt sem megfigyelési sem gyűjtési adat. Legközelebbi előfordulási helye Balatonkenese (Bálint Zs. 1986, levélbeni közlés).

A Bakonyban a már említett napon a Szentgáli-hegyek déli lejtőit keresztirányban Szentgáltól Márkóig átszelő erdőgazdasági üzemi út szentgyörgyréti szakaszán, a déli órákban, – kétszeri hibázás után, – egy alig lerepült ép hímjét fogtam. Repülési stílusa a P. c.-albumra emlékeztetett, így nem nagy meggyőződéssel kísértem meg elfogását. Szinte bizonyos, hogy perccel később ugyanezt a példányt hibáztam el, de most már megvillant a szárny fehér rajzolata, így a felismerés okozta idegesség miatt nem sikerült a fogás. Szerencsére a lepke negyedóra múlva ismét az út felett vitorlázott, s ezúttal hálóba került az első bakonyi bizonyító példány. A gyűjtőszезon hátralevő részében igen sok időt töltöttem a környéken, hátha megdől a szinte reflexszerűen felállított ún. „elkőborolt egyed” hipotézise. Sajnos a lelkiismeretes munka és fáradozás eredménytelen maradt, sem a celtis-re sem tápnövényére nem sikerült rátalálnom.

A bizonyító példányt jelen előadással egyidejűleg a Bakonyi Természettudományi Múzeum gyűjteményének részére átadom.

NEW RHOPALOCERA SPECIES IN THE BAKONY MOUNTAINS (LIBYTHEA CELTIS LAICH)

In last year, at Bánd village, I collect anew *Rhopalocera* species, which in the Bakony Mountains yet not collected. This first palaeartic butterflies is the *Libythea celtis* LAICH. The range of this species embraces three zoogeographical zone. They are: Palaeartic, – this is the important area, – tropical and indo-australian areas. To central of this century, the celtis spread still only the coast of Adria Sea and in south-eastern chain of the Carpathian Mountains. About 40 years ago, the celtis was removed from it's position and began to spread over to north and north-west direction.

First, the hungarian entomologists saw on Kalocsa, Kaposvár and later appeared on the Mt. Naszály and the Kosd Forest. In 1947, captured both generation and a some exemplares in early spring. They were overwintering specimens already. The foodplant of the celtis, – in southern countries, – on the whole and first, the *Celtis australis* and in a some case, the *Celtis occidentalis*.

In Hungary to be found, very few from these two presentation plant, but the collectors founded the celtis there, where the biotop stood without foodplant. By foreign authors, the species eats up the other foods too, for example *Ulmus*, *Alnus* species. This circumstance still unclear! In the last 15 years the extending of the celtis it stucked.

In the Bakony Mountains the data yet not were. The exemplare originates from Bánd: Mt. Miklóspál. This is a little worm male, 28th June 1986. Sorry, later, Throughout all summer I wasn't fortunate and I don't saw the celtis already. I hope that this interesting butterfly will settle down in West-Hungary too.

A szerző címe (Author's address):

DIETZEL Gyula
H-8440 Herend
Rákóczi u. 18.